

Aspecte privind eficiența în sfera educației

Lect. univ. dr. *Claudiu CICEA*

Rezumat

Articolul analizează necesitatea studierii eficienței în sfera educației. În același timp, discuția este axată pe principalele perspective ale analizei eficienței în acest domeniu: perspectiva clasică și perspectiva sistemică. Lucrarea este parte integrantă a proiectului de cercetare „Eficiența micro și macrosistemică în activitatea de învățământ superior din România” (cod CNCSIS 115/2005, director de proiect lect. univ. dr. Claudiu Cicea).

Abstract

The article analyzes the necessity for studying the efficiency in the education area. In the same time, the discussion is focused on the main perspective of efficiency's analysis: classical perspective and systemic perspective. This paper is an integrated part of the research program “Micro and macrosystemic efficiency in Romanian higher education activity” (CNCSIS cod 115/2005, research project coordinator assistant lecturer Ph. D. Claudiu Cicea).

„Eficiența este să faci mai bine ceea ce deja se face.”
Peter F. Drucker¹

Acest început de mileniu este marcat de o serie de dezvoltări care cu siguranță vor fi amplificate în anii ce vor veni și care vor genera reacții declanșate de dorința de schimbare permanentă a stilului de viață în societatea umană. Îmbunătățirea continuă a nivelului de trai al individului, precum și dezvoltarea economică a unei comunități nu se pot realiza

¹ Peter F. Drucker, economist austriac, născut la Viena în anul 1909, supranumit „părintele managementului”

fără un sistem de învățământ adecvat. Din această cauză strategiile educaționale ocupă un rol important în politicile guvernamentale ale statelor dezvoltate. Aceste strategii, denumite și strategii de pregătire, trebuie definite pe cele patru componente ale sale:

- *obiective*: fără îndoială, obiectivul fundamental al oricărei strategii educaționale este acela de a crește nivelul de pregătire al membrilor unei colectivități, și prin aceasta de a îmbunătăți nivelul de trai al acestora;
- *modalități de realizare*: există o mare varietate de moduri de a pune în practică o strategie educațională (creșterea gradului de accesibilitate la educație pentru indivizi, îmbunătățirea nivelului de pregătire pedagogică și de specialitate a cadrelor didactice etc.). Indiferent de modalitatea aleasă, trebuie avute în permanență în vedere obiectivele strategiei educaționale;
- *resurse*: din punct de vedere al resurselor consumate pentru realizarea strategiei, trebuie menționat că acestea sunt în general de natură financiară (cheltuieli bugetare alocate pentru învățământ);
- *termene*: orice strategie trebuie să aibă prevăzut și termene de realizare. În cazul strategiilor educaționale, aceste termene sunt mai mari decât în cazul strategiilor din sfera economică, putând ajunge la valori de 15 – 20 ani.

Având în vedere aceste aspecte, este necesar să ne concentrăm atenția asupra sistemului de învățământ, în general, și asupra învățământului superior, în special, în condițiile în care acesta reprezintă fundamentul unei dezvoltări umane reale și susținute. Într-adevăr, viabilitatea unei națiuni depinde de sistemul de învățământ, lucru demonstrat și de istoria umanității, în care națiunile ce au beneficiat de educație au fost și națiunile cele mai dezvoltate.

Principală entitate a învățământului universitar este instituția de învățământ superior. Aceasta poate fi considerată un sistem compus din mai multe subsisteme (didactic, logistic, administrativ, organizatoric etc.), care interacționează între ele și al căror principal scop este ridicarea nivelului de cultură și civilizație al societății.

Această misiune fundamentală a sistemului de învățământ se bazează pe îndeplinirea mai multor obiective:

- ✓ progresul individului, astfel încât acesta să se bucure la maximum de viață;
- ✓ socializarea individului, astfel încât să poată lua parte împreună cu alte persoane la desfășurarea unei activități;
- ✓ asigurarea unor cunoștințe de bază despre alte culturi;
- ✓ asigurarea unor deprinderi în diferite domenii;
- ✓ asigurarea unor competențe de bază și a unor diferite capacități profesionale.

Individul nu poate decât să beneficieze de pe urma realizării acestor obiective. Același lucru este valabil și pentru societate, care va folosi cunoștințele, aptitudinile și deprinderile individului în scopul promovării progresului economic și social. H.R. Bowen² ilustrează cel mai bine scopul sistemului de învățământ, în general, și al învățământului superior în special: „*Scopul primar al educației superioare este de a schimba oamenii în modalitățile dorite. La rândul lor, aceste schimbări pot avea efecte profunde în economie și societate și chiar în cursul istoriei. Dar, în primă instanță, obiectivul este de a modifica calități și comportamente ale ființelor umane.*”

În ultimele decenii, odată cu explozia informațională și de cunoștințe, s-a pus problema cuantificării eficienței sistemului de învățământ. Importanța studierii ei rezidă în mai multe aspecte, dintre care menționăm:

- └ un prim aspect constituit de **globalizare**, fenomen care a luat amploare în ultimul timp și care afectează, în proporție mai mare sau mai mică, viața fiecărei persoane. Economiiile naționale și chiar culturile naționale se globalizează. Prin aceasta se înțelege că activitățile societății (politica, economia, cultura, sportul etc.) funcționează într-o strânsă dependență la nivel mondial în timp real. Acest fenomen a devenit posibil recent, datorită infrastructurii furnizate de tehnologiile de informatizare și comunicare. Globalizarea implică un nivel ridicat de cultură și civilizație al diferitelor popoare, fapt ce este imposibil de realizat fără un sistem de învățământ eficient și modern;

² H. R., Bowen, *Investment in Learning: The Individual and Social Value of American Higher Education*, San Francisco, Jossey-Bass, 1977

- ┆ chiar dacă nivelul de bunăstare și tehnologie este mai ridicat decât în trecut, numărul oamenilor care trăiesc în sărăcie este destul de ridicat. Una dintre șansele de redresare pentru țările subdezvoltate o constituie tocmai existența unui sistem de învățământ eficient, capabil să atenueze discrepanțele dintre diferite persoane, sub raportul nivelului de trai;
- ┆ pregătirea educațională a unui individ este strâns legată de șomaj. În general, ratele șomajului scad pe măsură ce pregătirea educațională a individului crește. Spre exemplu, în Marea Britanie, rata șomajului este de 9% pentru cei cu vârste între 25 și 64 de ani cu educație primară și secundară (echivalentul liceului în România), și 1.9% pentru cei cu studii universitare (OECD, 2001). Un nivel de cunoștințe sărac, rezultat al unui sistem de învățământ subdezvoltat sau ineficient, este considerat a avea o importanță deosebită în explicarea nivelului șomajului dintr-o țară.

Având în vedere aceste aspecte referitoare la importanța studierii eficienței în activitatea de învățământ, ne propunem în continuare să prezentăm modalitățile de evaluare a acesteia, din mai multe puncte de vedere.

Perspectivile de evaluare a eficienței în activitatea de învățământ

Conform dicționarului Larousse, noțiunea „eficacitate” se referă la caracteristica unui bun economic de a produce efectul așteptat sau a unei activități de a ajunge la rezultate utile. În același timp, prin „*eficiență*” se înțelege trăsătura unui lucru de a înregistra rezultate bune. În sens filozofic, noțiunea de „*cauză eficientă*” înseamnă acea cauză care produce un efect, care este la originea unui lucru. Din analiza acestor două definiții se desprinde **viziunea clasică asupra eficienței**, potrivit căreia evaluarea acesteia pune accentul pe efectele înregistrate, fără a lua în considerare eforturile depuse. Acest tip de abordare a eficienței este întâlnit în special în sfera social-culturală, acolo unde omul este atât subiectul, cât și obiectul respectivei activități. Pentru a înțelege mai bine acest concept, să considerăm exemplul unui medicament despre care spunem că este eficient. Prin urmare, ceea ce ne interesează sunt efectele obținute (o stare de sănătate mai bună)

și mai puțin eforturile depuse de societate și de individ pentru obținerea aceluși medicament.

Treptat, pe măsura dezvoltării economice înregistrate la nivel mondial, a caracterului de raritate din ce în ce mai accentuat al resurselor și a interconstrucției tuturor activităților umane, eforturile depuse au început să conțină în aprecierea eficienței. Astfel a apărut **viziunea sistemică asupra eficienței**, potrivit căreia evaluarea acesteia se fundamentează pe raportul dintre efectele obținute din sistem și resursele consumate. Ea trebuie înțeleasă ca o interacțiune care se stabilește între structura și volumul intrărilor, pe de o parte și structura și volumul ieșirilor înregistrate, pe de altă parte. Această abordare a eficienței este întâlnită cu precădere în sfera economică, acolo unde atât eforturile (cheltuielile), cât și efectele pot fi identificate și individualizate cu precizie. Utilizând un alt exemplu, să considerăm un utilaj despre care spunem că este eficient. Această afirmație se bazează pe o comparație a costurilor de achiziție cu profiturile înregistrate în urma funcționării, deci pe un raport efort – efect.

În general, cu cât activitatea respectivă este mai „aproape” de sfera economică, cu atât mai important în aprecierea eficienței este raportul efect – efort. În același timp, dacă activitatea respectivă are implicații sociale mari, accentul va fi pus pe cuantificarea efectelor (și, eventual, a eforturilor) și mai puțin pe raportul dintre ele. În practică nu există o activitate economică fără implicații sociale, așa cum nu există o activitate socială fără consecințe economice. Ca urmare, eficiența oricărei activități poate fi analizată prin prisma ambelor viziuni.

Indiferent de abordarea aleasă, principala problemă de evaluare a eficienței activității de învățământ este legată de faptul că aceasta nu este o activitate economică, ci una social-culturală și, în consecință, efectele sunt greu de cuantificat. Dacă intrările (resursele) în sistem sunt relativ ușor de exprimat, ieșirile (beneficiile) sunt destul de greu de măsurat; acest lucru se datorează faptului că acestea se înregistrează pe o perioadă îndelungată de timp și de foarte multe ori nu îmbracă forma monetară.

O altă problemă importantă care trebuie analizată se referă la distincția între *eficiența socială* (a cărei evaluare se bazează în special pe viziunea clasică) și *eficiența economică* (în evaluarea căreia se utilizează cu precădere viziunea sistemică).

Astfel, în cazul unei activități economice, maximizarea efectelor pentru a îmbunătăți eficiența fără a ține seama de volumul și structura eforturilor depuse este un nonsens. Pentru o activitate social-culturală (așa cum este activitatea de învățământ) acest lucru este posibil și se explică prin faptul că omul este atât obiectul, cât și subiectul unei activități de acest gen. Altfel spus, nimic nu este prea scump atunci când este vizată o mai bună educație și recreere a omului (sistemul de învățământ și cultură), o stare de sănătate mai bună a populației (sistemul sanitar) etc.

În aprecierea eficienței, economiștii folosesc conceptul de „funcție de producție” pentru a descrie relațiile matematice dintre intrările de factori de producție (munca, natura și capitalul) și rezultatele obținute. De asemenea, folosesc conceptul de productivitate a muncii (rezultatul produs pe unitatea de muncă) și conceptul de rentabilitate (costul pe unitatea de profit).

Noțiunea de funcție de producție presupune faptul ca intrările și ieșirile pot fi definite riguros și precis. Conceptul de funcție de producție este mai greu de aplicat învățământului și, prin urmare, poate conduce la rezultate eronate. Aceasta se datorează mai multor aspecte, cum ar fi:

- ♦ profesorii pot avea rezultate diferite în funcție de mediul în care lucrează, dar și în funcție de elevii cu care lucrează;
- ♦ rezultatele obținute în învățământ sunt complexe, de natură foarte diferită. Din această cauză, măsurarea lor este greu, dacă nu chiar imposibil de realizat;
- ♦ rezultatele educației, atât pentru individ cât și pentru societate, nu se înregistrează exact în momentul în care fiecare elev părăsește școala, ci de-a lungul întregii vieți. Numai o mică parte din beneficii poate fi reprezentată de indicatorii de performanță și numai într-un anumit punct al vieții. Se mai pune întrebarea dacă realizările elevului sunt consecințe ale educației primite din școala sau a experienței dobândite de acesta înainte și după anii de școală.

De asemenea, folosirea noțiunii tradiționale de eficiență economică în educație poate conduce la rezultate eronate. Spre exemplu, creșterea numărului de absolvenți ce revin unui cadru didactic (care în limbajul economic ar însemna creșterea productivității muncii profesorului) nu înseamnă neapărat o creștere a eficienței activității de învățământ. Mai concret spus, obiectivul fundamental al unei instituții de învățământ superior nu este „producția de absolvenți”, ci creșterea

nivelului de bunăstare și de civilizație al unei societăți. Prin urmare, creșterea numărului absolvenților este nesemnificativă din punct de vedere al eficienței activității de învățământ, dacă aceștia nu își găsesc un loc de muncă și nu contribuie (prin folosirea cunoștințelor și deprinderilor dobândite în procesul de învățământ) la bunăstarea personală și a societății. Mai mult decât atât, creșterea numărului de absolvenți ce revin unui cadru didactic nu este rezultatul exclusiv al creșterii eficienței profesorului, ci este rezultatul influenței conjugate a mai multor factori: îmbunătățirea activității profesorului, îmbunătățirea activității studenților, nivelul intelectual ridicat al studenților, teste de verificare și probe de absolvire relativ facile etc.

În concluzie, eficiența activității de învățământ poate fi analizată prin prisma ambelor viziuni: clasică și sistemică. Totuși, folosirea „ad litteram” a metodelor și tehnicilor de evaluare a eficienței economice pentru a măsura eficiența activității de învățământ poate conduce la rezultate distorsionate, ascunzând obiectivele de bază ale învățământului.

Bibliografie

1. BOGUE, E. *The Evidence for Quality: Strengthening the Tests of Academic and Administrative Effectiveness*, San Francisco, Jossey-Bass, 1992
2. BOWEN, H. R. *Investment in Learning : The Individual and Social Value of American Higher Education*, San Francisco, Jossey-Bass, 1977
3. SLEE, R. *School Effectiveness for Whom?*, RoutledgeFalmer, 1998
- WEINER, G.
- TOMLINSON, S.